

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 26 Volume: 6 Issue: 26

Bahar 2013 Spring 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KUR'ÂN NÜKTELERİ ÜZERİNE ON WITS OF QOR'AN

Hikmet KOÇYİĞİT*

Öz

Kur'ân nükteleri, Kur'ân'ın hayranlık uyandıran ve pek bilinmeyen inceliklerini konu edinmektedir. Bu inceliklerin bir kısmı makul ve Kur'ân'ın açık hükümleriyle uyumlu iken, bir kısmı ise tekellüflüdür. Genel itibariyle subjektif bir niteliğe sahip olan Kur'ân nükteleri, garip ve Bâtnî tefsirle sınırdadır. Her asırda yenileri eklenen ve Kur'ân'ı farklı açılardan düşünmeye sevk eden bu nükteler, günümüzde de etkinliğini sürdürmektedir. Kur'ân'ın sırlarla dolu olduğunu ihsas eden Kur'ân nükteleri, Müslümanların manevî zevkini okşamasının yanı sıra bazı tefsir otoritelerinin tefsir kitaplarına da renk katmıştır. Kur'ân nüktelerinin tespitinde Kur'ân'ın sıkça tilavet edilmesinin, tenasüp ilminin, dil çalışmalarının ve tefsirin büyük etkisi olmuştur. Ancak Kur'ân nüktelerinin Kur'ân'ı anlamaya katkısı ve tefsir açısından değeri tartışmaya açık bir konudur.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Nükte, Kur'ân Nükteleri, Tefsir, Âlim.

Abstract

The Qor'an wits discuss awe-inspiring and little-known intricacies of the Qor'an. While some parts of these niceties are reasonable and consistent with the open provisions of the Qoran, other parts are complex. In general, the Qor'an wits, which have a subjective character, stand at the border with strange and esoteric commentary. These wits, which are new ones are added every century and make people think on Qor'an from different angles, continues to be effective today. The Qor'an wits that imply the Qor'an is full of secrets enliven some commentary authorities' commentary books as well as caress Muslims' spiritual pleasure. Recitations frequently of the Qor'an, symmetry science, language studies and commentary have a major impact on the determination of the Qor'an wits. However, the contribution of the Qor'an wits to understand the Qor'an and value in terms of interpretation are an open issue to debate.

Keywords: Qur'an, Wit, The Qor'an Wits, Commentary, Scholar.

Giriş

Ulûmu'l-Kur'ân içerisinde pek zikredilmemekle birlikte ilgi çekici konulardan birisi de Kur'ân nükteleridir (Nüketu'l-Kur'ân). Buna *Letâifu'l-Kur'ân* veya *Mülehu'l-Kur'ân* gibi isimler de verilmektedir. "Mülehu'l-Kur'ân", Kur'ân'ın fazla bilinmeyen ilgi çekici nüktelerini ve benzersiz latifelerini ifade eder (Ceremî, 2001:277). Örneklere bakıldığında, Kur'ân'ın yeni, güzel, nadir taraflarını, bedî' güzelliklerini araştırıp ortaya çıkarmayı hedefleyen Mülehu'l-Kur'ân'ın çok geniş bir çalışma alanına yayıldığı görülmektedir.

* Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, İlahiyât Fakültesi.

“N-k-t” kök harflerinden teşekkül eden nükte kelimesi, “sopa veya parmakla yere vurmak”(İbn Manzur, ts: VI, 4536) anlamlarını taşır. Arapça sözlüklere göre “nükte”, inceliklidir. Bu kelimenin çoğulu ‘nüket’ tir. Böyle isimlendirilmesinin sebebi, kişi üzerinde etki bırakmasından dolayıdır. Nükte, tıpkı düşünürken sopa vb şeylerle yere vurup bir iz bırakmak gibi, yere çizgi çizmeyi andıran fikri bir hal ile meydana gelir. Nükte, kişide mutluluk cinsinden bir etki bıraktığında ona ‘latife’ adı verilir (Tehanevi,1996:II,1728). Benzer bir manaya göre nükte, dikkatli bir inceleme ve özenli bir fikir yürütmeye çıkarılan ince meseledir. İstinbat edilirken zihinlerde bir etki bıraktığından dolayı dakik bir mesele nükte olarak isimlendirilir (Cürcânî,1985:266). Türkçe sözlüklerde ise “nükte” ince anlamlı, düşündürücü ve şakalı söz, espri; yazıda, resimde, sözde ve davranışta ince, derin anlam, espri (TDK Türkçe Sözlük,2005:1485) anlamlarına gelmektedir. Görüldüğü üzere “nükte” kelimesinde “hoşa giden, düşündüren, ince derin anlam” baskın durumdadır. Nükteye batı dillerinde esprit denmektedir. Dilimizde de kullanılan bu terim zekâ inceliği taşıyan sözdür. Espiriyi “*zekânun terlemesidir*” diye tanımlayanlar da vardır (Yakıt,1997:1).

Kur’ân nüktelerinin tenasüp ilmi başta olmak üzere, i’câz, belagat, müşkilü’l-Kur’ân, bilimsel tefsir ve Kur’ân kelimelerinin sayımı ile bir irtibatının olduğu gözükmektedir. Bunların içerisinde özellikle tenasüp ilminin özel bir yeri olduğu söylenebilir. Aynı şekilde bir takım müşkül ayetlerin çözümünde de Kur’ân’ın bazı nükteleri ortaya çıkarılmıştır.

Bir kısım âlimler bizim Kur’ân nükteleri kapsamına dâhil ettiğimiz etkinlikleri abesle işgal olarak görmektedirler. Fakat bazı âlimlerin ise bu tür nüktelere meraklı oldukları ve bunlarla uğraşmaktan zevk aldıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar faydasız ve lüzumsuz görünse de, insan fıtratındaki eğilimleri göz önüne aldığımızda bu tür çalışmalarını bir çeşitlilik olarak değerlendirmek mümkündür. Ayrıca Kur’ân nükteleri -içinde bazen tuhaf yaklaşımlar olmakla birlikte- Kur’ân’a atfedilen kutsiyet ve ondan çok şeyler beklemenin bir yansıması sayılabilir.

Kur’ân nüktelerine ilgi duyan bir kısım müfessirler, sûreyi oluşturan harf sayısından çeşitli nükteler çıkarmaya çalışmışlardır. Ünlü müfessir Alûsî (ö.1270/1854) Nâs Sûresi’nin harflerinin tekrarsız olarak sayıldığına yirmi iki harf olduğunu ve bunun da Kur’ân’ın nüzul senelerine işaret ettiğini zikretmektedir (Alûsî, 1994:XV,526). Alûsî’nin naklettiği bu bilgilere binaen Elmalılı’nın (ö.1361/1942) konuyla ilgili değerlendirmesi şöyledir: “Aklı veya tabii delaleti olmayarak sırf tesadüf kabilinden görünen bu gibi rastlantılara hükümler gerektirecek kadar delil getirmeye müsait, ifadesi kastedilen bir mânâyı murat etmek nazarıyla bakmak doğru olmaz ise de, hakikatte Allah’ın ilmine göre tesadüf düşüncesi vârid olamayacağı ve her rastlantının dahi gerçekte bir hikmet ve mânâsı bulunması gerekeceği düşünülürse, bu gibi rastlantıların yerine göre sembolik bir mânâ ifadesinden hâli kalmayacağı da inkâr edilemez. Bu sebeple bunları da işaretlerin lâtifeleri ve terkiplerin dayanakları kabilinden olan zevke ait nüktelere katılmış remizler, işaretler halinde kaydetmek ve mütalâa etmek faydadan uzak olmaz. Kur’ân’da bu kabilden de birçok incelikler bulunduğu malûm, bununla birlikte müteşâbihât vâdisi demek olan bu gibi nüktelerden muhkemlerin tersine mânâlar çıkarmaya kalkışmak, hurûfîlik sapıklık ve dalâletiyile bâtnîlik karanlıklarına sürüklemek demek olacağı, bunun ise Kur’ân’ın zulmetten nûra götüren açık beyânına ters düştüğü de şüphesiz olmakla beraber, muhkemlere aykırı olmayarak sezilen, duyulan parıltılar, bakışlar, ince ince irfanları zevkleri okşayan remizler, işaretler, sözden çok hâle ait olan ve ehlinden başkasına örtüsünü açmayan güzellikler de ne kadar incelense o kadar faydalı, o kadar lâtif olur” (Elmalılı, ts: X,193 vd). Elmalılı’nın işaret ettiği gibi Kur’ân nüktelerinin Hurûfîlik ve Bâtnîliğe bile kapı aralayacak bir yönü bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında özellikle Bâtnî manada yapılan bazı ilginç tefsirler dikkatle takip edilmelidir. Öte yandan Kur’ân’da çeşitli nükteler aramanın bazen sadece bir zekâ gösterisi olarak da tezahür ettiğini belirtmek gerekir. Nitekim Goldziher (1850-1921) bu noktaya dikkat çekmektedir. Ona göre, “mukaddes metinler üzerinde yapılan bazı zorlama ve eğip-bükmeler, çoğu kez, insana ‘bunlardan amaç acaba Kitab’ı ciddi bir yaklaşımla tefsire tabi tutmak yerine sivri akıllıların keskin zekâlarını göstermek için ortaya koydukları muzipçe bir deneme-alıştırma ameliyesi mi?’ dedirtiyor” (Goldziher,1997:280).

Biz bu çalışmamızda, Kur'an nüktelerinin Kur'an'ı anlamaya katkısına, tefsir açısından değerine ve Kur'an nüktelerinin ortaya çıkarılmasındaki belli başlı saiklere değinmeye çalışacağız. Fakat konunun subjektif olması sebebiyle, sunduğumuz örneklerin nükte sayılıp sayılmayacağını tartışılabilir nitelikte olduğunun altını çizmek gerekir.

Kur'an Nüktelerinin Ortaya Çıkarılmasındaki Faktörler

Kur'an nükteleri zekânın ve ilhamın bir ürünü olarak Müslümanlar üzerinde Kur'an'a karşı ayrı bir sempati oluşturmakta ve bazı kereler bu nükteler aracılığı ile inanç düzleminde psikolojik bir rahatlama sağlanmaktadır. Ayrıca bu nüktelerin insanı Kur'an'ı yeniden farklı bir açıdan düşünmeye sevk ettiği de söylenebilir. Müslümanların Kur'an'da nükte ve latife aramalarının ardında çeşitli saiklerin olduğu öne sürülebilir. Bu saiklerden ilki Kur'an'ın kendisi üzerinde tedebbür emridir: "Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?" (47/Muhammed,24). Bir diğer faktör Müslümanların Kur'an'ı bitmez bir ilim deryası olarak telakki etmeleridir. Bu anlayış İslam'ın çok erken tarihlerinde bazı sahabelerin sözlerinde açıkça dile getirilmiştir. Örneğin İbn Mesud'a (ö.32/652) göre "kim öncekilerin ve sonrakilerin ilmini öğrenmek isterse Kur'an'ı tetkik etsin" (Gazâlî,ts:III,512; Tabressî,1995:I,33). Diğer yandan Kur'an'ın kendisinin de nükte arayışına yol açtığını söylemek mümkündür. Örneğin Tevbe Sûresi'nin başında besmelenin yazılmamış olması, bunun nedenini araştırma sadedinde çeşitli nükte arayışına kapı aralamıştır. Bunlardan en bilineni Hz. Ali'nin (ö.40/661) yorumudur. İbn Abbas diyor ki Hz. Ali'ye: "Niçin Tevbe Sûresi'nin başına besmele yazılmadı?" diye sordum. O da dedi ki: "Çünkü besmele bir emândır. Tevbe Sûresi ise kılıçla nazil olmuştur. Bu yüzden onda emân yoktur" (Râzî,1981: XV,225; Kurtûbî, 2006:X,95). Doğrusu bu açıklama nükteli bir tefsirdir ve insana oldukça da makul gelmektedir. Fakat Alûsî'nin de dikkat çektiği gibi Hümeze ve Mutaffifin Sûrelerinin başındaki "veyl" ifadesinin de rahmetle bir ilgisi bulunmamasına rağmen onlarda besmele yazılmıştır (Alûsî,1994:V,236). O halde nükte olarak tespit edilen açıklamalar, nihayetinde kişisel bir zevke dayanmaktadır. Bunların hayret verici taraflarının yanı sıra zayıf yanları da bulunmaktadır.

Kur'an nüktelerinin ortaya çıkarılmasındaki diğer faktörleri şöyle sıralayabiliriz.

1.Kur'an Tilaveti/Kıraatı

Bazı nüktelerin sıkça yapılan Kur'an tilaveti neticesinde fark edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an'ı dikkatli biçimde sık sık tilavet eden bazı âlimler muhtemelen tilavet esnasında bazı incelikleri fark etmişlerdir. Örneğin, her ayetinde Allah'ın isminin bulunduğu sürenin Mücadele Sûresi olduğu ve Hûd Sûresi 48. ayette on altı tane "mim"; Bakara Sûresi 282. ayette ise otuz üç tane "mim" harfinin geçtiği (Zerkeşî,1988:I,322) tespit edilmiştir. Diğer bir tespite göre Kamer, Rahmân, Vâkıa Sûrelerinde Allah lafzı geçmez. Mücadele Sûresi'nin bütün ayetlerinde ve ondan sonra gelen Haşr Sûresi'nin ilk sekiz ayetinde ise lafzatullah geçer (İbnu'l-Cevzî,1987:480; Ceremî,2001:277).

Bu kabilden bir başka nükteye göre ayet sayısı yüzden fazla olup ta içinde cennet ve cehennem bahsinin geçmediği sûre Yusuf Sûresi'dir. Cennet kelimesinin iki kere geçtiği ayet ise Haşr 20. ayettir (Zerkeşî,1988:I,323; er-Rûmî,1999:121; Ceremî,2001:277). Kanaatimizce bu tarz nüktelerin çıkarılmasında Kur'an'ın dikkatli bir şekilde tilavet edilmesi etkili bir husustur. Nitekim Kur'an'daki bu tür inceliklere bazı kurrâların dikkat ettiğini görmekteyiz. Söz gelimi kendisi bir kıraat âlimi olan İbn Mücahid'e (ö. 324/936) "Kur'an'da kaç yerde "illa ğurura" geçer?" diye sorulmuş o, dört yerde geçtiğini söylemiş ve yerlerini okumuştur (Zerkeşî,1988:I,320 vd).

Nükte türünden tespitlere göre Kur'an'da peş peşe, ayet sonunda Allah'ın isminin geçtiği ayetler Hac Sûresi'nde yer almaktadır. Bunlar 22/Hac,59-65. ayetleridir. Kur'an'da dokuz ayetin evvelinde "kâle" sözcüğü vardır. Bunlar Şuarâ Sûresi'nde geçen 23-31. ayetlerdir. Ayrıca peş peşe gelen beş ayet "kâlû" ile başlar. Bunlar Yusuf Sûresi'ndeki 71-75. ayetlerdir. Kur'an'da ard arda beş ayet ise "ve leked" ifadesiyle başlar. Bunlar Kamer Sûresi'ndeki 36-41. ayetlerdir (İbnu'l-Cevzî, 1987: 478vd). Ancak 39. ayet "ve leked" ifadesiyle başlamaz bu yüzden

bunun istisna olduğunu belirtmeliyiz. Bütün bu tespitler Kur'ân'ın dikkatli bir şekilde tilavet edilmesinden neşet etmiştir.

Öte yandan bazı kelimelerin birbirlerine göre önce veya sonra gelmesi de nükte konusu olmuştur. Bu bağlamda "zarar" (darr) kelimesinin "fayda" (nef') kelimesinden dokuz yerde önce kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sözcüklerin geçtiği ayetler 2/Bakara,102; 5/Mâide, 76; 10/Yûnus,18, 49; 20/Tâhâ,89; 22/Hac,12, 13; 25/Furkân,3; 48/Fetih,11(İbnu'l-Cevzî, 1987: 472) ayetleridir. Benzer biçimde Kur'ân'da üç yerde "ins" kelimesinin "cin" kelimesinden önce yer aldığı belirtilmiştir. Bunlardan birisi 6/En'âm,112. ayet, diğeri 17/İsrâ,88, diğeri de 72/Cin, 5. ayettir (İbnu'l-Cevzî, 1987: 476). Bu tespitler biraz da kuvvetli hafızlığın verdiği bir dikkatin sonucunda oluşmuştur. Mesela İnsan Sûresi'nin 5. ayetinde "kâne mizâcuha kâfûra"; 17. ayetinde ise "kâne mizâcuha zencebile" geçer. Bunların fark edilmesi Kur'ân'ı hifzetmede karşılaşılan bazı güçlükleri gidermekle alakalıdır.

Kur'ân'daki bazı hitapların konumu da incelenmiştir. Buna göre ayet ortasında "yâ eyyühellizine âmenû" hitabı 33/Ahzâb,56. ayette; "yâ eyyühennâs" hitabı ise 10/Yûnus,23. ayette geçmektedir. Kur'ân'da ilk harfi "şin" olan ayet 2/Bakara,185, 3/Al-i İmrân,18; 16/Nahl,121; 42/Şûrâ,13 ayetleridir. Kur'ân'da iki ayetin sonunda ise "şin" harfi geçmektedir. Bunlar Kâria Sûresi 5. ve Kureyş Sûresi 1. ayettir (İbnu'l-Cevzî, 1987: 479; Zerkeşî, 1988:I,321).

Kıraat şekillerinin de bazı nüktelerin ortaya çıkarılmasında rolü olmuştur. Mesela 9/Tevbe,129. ayette zikredilen "min enfusikum" yani 'kendi cinsinizden, sizin gibi Arap Kureyş soyundan', anlamındaki "min enfusikum" ifadesi "fe" harfinin üstünüyle "min enfesikum" şeklinde de okunmuştur ki bunun manası 'sizin en şerefliiniz, en faziletliniz' demektir. Bu kıraat Hz. Peygamber'den ve Hz. Fatma'dan nakledilmiştir (Zemahşerî,1998: III,110 vd; Ayrıca bkz. Ebûsuûd, ts: II,620). Bu kıraata göre ayet, 'size en şerefliinizden, en değerliinizden olmak üzere bir peygamber gelmiştir' anlamını taşımaktadır. Türkçe'ye de geçmiş olan "enfes" kelimesi 'çok güzel, en güzel' (TDK Sözlük, 2005:637) anlamlarına gelmektedir. O halde insanlara gönderilen peygamber, insanların en güzelinden (en nefisinden) seçilmiştir. Bu anlam gerçekten nükte doludur.

2.Merak Etmek

Sadece âlimlerin değil bir kısım devlet ricâlinin de Kur'ân'ın farklı yönleri üzerinde meraklı tavırları olduğu görülmektedir. Bu meyanda gelen bir haberde Sellâm Ebû Muhammed Himmani diyor ki: "Haccac b. Yûsuf (ö.95/714) kurrâyı, hafızları ve kâtipleri toplayıp: 'Bana Kur'ân'ın kaç harften oluştuğunu söyleyiniz' dedi. Ben de onların arasındaydım, hesapladık ve 340. 740 harf olduğunda ittifak ettik. Sonra Haccac bize, "Kur'ân'ın yarısı hangi harfle sona ermektedir bana haber verin" dedi. Bu, Kehf Sûresi 19. ayette وَلْيَتَلَطَّفْ deki 'fe' harfi idi (İbn Ebî Dâvud, 2002: I,468; Bkz. Kurtûbî, 2006:I,104).

Kaynaklara bakılırsa Haccac'dan önce sahâbi müfessirlerin bir kısmı ise Kur'ân'daki kelimelerin sayısına yönelik çalışmalar yapmışlardır. Bu bağlamda İbn Mesud'dan gelen bir görüşe göre Kur'ân'da 77. 934 kelime vardır. Ayrıca tabiin müfessirlerinden Mücâhid (ö.103/721) ve İbn Cübeyr'e (ö.95/713) göre 77.437 kelime, Ata b. Ata b. Yesâr'a (ö.102/721) göre ise 79. 277 kelime vardır. Diğerlerine göre ise Kur'ân'da 77. 760" (İbnu'l-Cevzî, 1987: 245 vd.) kelime bulunmaktadır.

Daha sonraları işi iyice detaylandıran çalışmalar da yapılmıştır. Mesela Kur'ân'ın her yedide bir kısmında 45.892 harf olduğu (İbn Ebî Dâvud, 2002: I,478) ve hatta 'elif' harfinin 48. 940 defa tekrarlandığı (İbnu'l-Cevzî, 1987:250) tespit edilmiştir. Bunlar oldukça ayrıntı hususlardır ve doğrudan Kur'ân'ı anlamaya katkılarının olduğunu söylemek zordur. Ancak bazı âlimlere göre ayetlerin sayımını yapmak önemlidir ve ayetlerin sayısını bilmenin çeşitli faydaları vardır. Bu faydalardan birisi vakf yerlerini bilmek olur. Çünkü âlimler yarım ayetle namazın sahih olmadığına icma etmişlerdir. Ayrıca Kur'ân'ın i'câzı, âlimlerin bir kısmına göre bir ayette; bazılarının göre üç ayette bazılarının göre de ancak yedi ayette görülebilir. Ayet

olmaksızın i'câz olmaz. Bu yüzden i'câz konusunda ayetin sayısı büyük önem taşır (Taşköprizâde,1985: II,359). Bu manada ayetlerin tespitinin bir katkısı olduğu söylenebilir.

Ancak Suyûtî bu hususta özellikle İbnu'l-Cevzî'ye (ö.597/1200) çok ciddi bir eleştiri yapmaktadır. Suyûtî'ye göre bu konuyu genişletip onunla iştilal etmek faydasız bir uğraştır. Nitekim İbnu'l-Cevzî, *Funûnu'l-Efnân* adlı eserinde konuyu detaylandırmış, Kur'ân'ın yarısı ve üçte birliğinden, onda birliğine kadar her şeyi saymış konuyu genişletmiştir. İsteyen oraya müracaat etsin. Çünkü bizim kitabımız mühim konuları ele alır, bu tür asılsız şeyleri değil (Suyûtî, ts: I,152). Fakat her ne kadar Suyûtî bu konuda menfi bir kanaat taşısa da er-Rûmî gibi bazı müellifler aksi yönde düşünceye sahiptirler. Onlara göre bunda kişiyi eğitmek ve zihni en temiz sahada rahatlatmak vardır. En iyisini Allah bilir (er-Rûmî,1999:121).

Bazı âlimler merak ettikleri kelimenin Kur'ân'da kaç yerde geçtiği ile meşgul olmuşlardır. Mesela "*Kur'ân'da akan nehirler*" ibaresinin 37 yerde zikredildiği (İbni'r-Râzî, 1994: 66-69), "*Kâbe*" kelimesinin, Kur'ân'da on iki yerde beyt (ev) olarak anıldığı (İbni'r-Râzî, 1994: 31) ve Kur'ân'da zikredilen meşhur on tane dağın olduğu söylenmiştir. Bu dağların iki tanesi Mekke'dedir. Bunlar Safa ve Merve. İki tanesi Şam'da Tin ve Zeytûn. Çünkü İkrime'den gelen bir görüşe göre "*Tin*" Hulvan ile İmrân arasında bir dağ, "*Zeytûn*" ise Şam'da bir dağdır. İki tanesi Zülkarneyn seddinin yanındadır (18/*Kehf*,96). Diğer bir dağ Cûdi'dir (11/*Hûd*,44). Diğerleri Tûr-i Sinin (23/*Muminûn*,20) ve diğeri de Kâf dağdır (50/*Kâf*,1). İbn Abbas'tan gelen rivayete göre Kâfdağı yeryüzünü kuşatmış yemyeşil bir zümrüttür ve gökyüzü bundan dolayı yemyeşil olur (İbni'r-Râzî, 1994: 49 vd). Bu tarz tespitlerle uğraşmak bir yönüyle vakit kaybı bir yönüyle ise yine de Kur'ân'la meşguliyettir.

Öte yandan Kur'ân'da Hz. Peygamberin isminin "Muhammed" olarak beş yerde geçtiği belirtilmiştir. Bunlar (3/*Al-i İmrân*,144), (33/*Ahzâb*,44), (47/*Muhammed*,2), (48/*Fetih*, 28-29) ve (61/*Saf*,6) (İbni'r-Râzî, 1994: 54). Fakat Saf Sûresi'nde Hz. Peygamber'in adı Muhammed değil, Ahmed olarak geçmektedir. O halde bu tür ifadelerde zaman zaman genellemeler yapılmaktadır.

İbn Râzî'nin (ö.630/1232) verdiği bilgiye göre Kur'ân'da Allah Hz. Peygamberi on üç yerde nübüvvet vasfıyla, yüz yetmiş altı yerde ise risâlet vasfıyla anmıştır. Bunların on üç tanesi "*Allah'ın resûlu*" (Resûlullah) şeklinde yer almıştır (İbni'r-Râzî, 1994: 57). Bir başka incelemede ise "*şekvâ*" kökünden türeyen kelime, Kur'ânda iki yerde geçer ve bunlar fiili müzari formundadır. Bunların birisi Hz. Yakub'un oğlu Yûsuf'un ayrılığından dolayı yaşadığı hüznü dile getirmek için, (12/*Yûsuf*, 86), diğeri de Havle binti Salebe olayında zikredilir (58/*Mücâdele*,1) (el-Hâlidî, 1996: 126-127).

Aslında bu minvalde yapılan çalışmalar Kur'ân fihristlerinin de ilk örneği sayılabilir. Çünkü müstakil Kur'ân fihristlerinin mazisi on yedinci asra tekabül etmektedir. Bu sahada ilk eseri 1646 yılında "Tertibi Ziyba" adıyla Vardarlı Hafız Mahmud Efendi'nin yazdığı söylenmektedir. Söz konusu eser, 1832 yılında İstanbul'da, 1892'de Kazan'da, 1900 yılında ise Mısır'da basılmıştır (Keskioğlu,1993:150). Yukarıda zikrettiğimiz bilgiler ise, ekseriyetle on yedinci asırdan önce yaşamış âlimlerin verdiği bilgilerdir. O halde bir nükte arayışı ile başlayan bu faaliyetlerin, Kur'ân fihristleri gibi faydalı çalışmalara kaynaklık ettiği iddia edilebilir.

3. Dil Çalışmaları

Bir dil mucizesi olan Kur'ân'ın doğal olarak en güzel nükteleri de dille ilgilidir. Nitekim İbn Âşûr'a (ö.1393/1973) göre Kur'ân'ın birçok nüktesi, latifesi ve incelikleri onun takdim-tehir, insicam vs gibi birçok i'câz yönünün bilinmesiyle ortaya çıkarılabilir (İbn Âşûr, 1984:I,101-119). Dilden kaynaklanan nüktelerin bir kısmı doğrudan kelimelerin taşıdığı anlamlarla ilgilidir. Özellikle ortak bir anlamda birleşmekle beraber ince farklar taşıdığı iddia edilen kelimeler bu hususta ayrı bir konuma sahiptir. Arapça'da kabaca "terâdüf", iki veya daha fazla kelimenin 'muttafek/ortak bir manaya' sahip olduklarını; "furuk" ise ortak bir anlamda birleşmekle beraber bunlar arasında 'nüansların var olduğunu' önceleyen iki dilsel alandır (Kara,2003:198). "Furuk" görüşünü benimseyen âlimlere göre Kur'ân'da eş anlamlı kelime yoktur. Aralarında

bir takım farklılıklar vardır. Bu da bir takım nükteler (latifeler) içermektedir (el-Hâlidî, 1996: 63). Bu anlayışa sahip olan Ebû Hilal el-Askerî (ö.400/1009) gibi dil âlimleri kelimeler arasında ince farkları gösterme gayretiyle kitap yazarken birçok nükteyi de ortaya çıkarmışlardır.

Bir furuk örneği olarak *haşyet* ile *havf* kelimeleri arasındaki nüans, çeşitli tefsirlere aksettirilmiştir. Mesela “Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar” (35/Fâtır,28) âyetinde "haşyet" kelimesi, "büyüklük karşısında duyulan heyecan ve korku, zarar görmekten değil, hakkını verememekten kaynaklanan endişe" manasına gelmektedir (Komisyon, 2007:IV,465 vd). Bazılarına göre ise burada geçen *haşyet* kelimesi “gözetmek” anlamını taşır. Yani Allah'ın kulları arasından hitap olundukları şeyi anlayan ve buna riayet eden âlimlerdir (el-Mecaşi, 2007: 407). İsfahânî'ye (ö.501/1108) göre “*haşyet*” saygıyla karışık korkudur ve daha çok *haşyet* duyulan şey hakkındaki bilgiden kaynaklanır. “*Havf*” ise zan ya da bilgiye dayalı bir belirtiden hareketle, istenmeyen bir şeyin vuku bulmasını beklemektir. *Havf* kelimesinin zıddı “emniyettir”. Bu kelime hem dünyevî hem de uhrevî işlerde kullanılır (İsfahânî,ts:149,161). Buna göre âlimlerin Allah'a karşı duydukları korku, bir fobi değil O'nu tanımaktan ileri gelen saygı dolu bir yüceltmeyi içermektedir.

Yine سقى ile اسقى kelimeleri arasındaki fark da bu bağlamda örnek olarak zikredilebilir. Çünkü birincisinde “külfet olmaksızın içmek” anlamı vardır. Bu yüzden Cenabı Hak cennet içeceği hakkında: وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا “*Rableri onlara tertemiz bir içki içirir*” (76/İnsan,21) buyurmuştur. اسقى kelimesinde ise “külfetle içmek” anlamı vardır. Bu nedenle Cenabı Hak dünya içeceği hakkında: وَأَسْقَيْنَاكُمْ مَاءً فُرَاتًا “*Ve size tatlı bir su içirdik*”(77/Mürselât,27) buyurmuştur. Çünkü dünyada su içmek külfetten hiçbir zaman uzak değildir (Suyûtî, ts: II,191).

Besmelede geçen *Rahmân* ve *Rahîm* isimleri arasındaki anlam farklılığı hususunda da çok ilginç şeyler söylenmiştir. Mesela İbn Mübarek'e (ö.181/797) göre *Rahmân*, istenildiğinde veren; *Rahîm* ise kendisinden istenmediğinde gazap edendir (Alûsî, 1994:I,64). Bu ince farklar Kur'an'ı anlamada bize iyi bir ışık tutmaktadır.

Ayrıca “*rîh*” ile onun çoğulu olan “*riyâh*” arasında da fark görülmüştür. “*Rüzgâr*” anlamına gelen bu lafız Kur'an-ı Kerim'de hem tekil hem de çoğul olarak kullanılmıştır. Rahmet için kullanıldığında çoğul, azap için kullanıldığında ise tekil gelmiştir. Şöyle ki “*Rîh*” kelimesi Kur'an'da çoğul olarak (*riyâh* şeklinde) rahmet ifade eder, tekil olarak kullanıldığında ise azap ifade eder. Örneğin “*şükredebilesiniz diye, rüzgârları müjdeciler olarak gönderir*” (30/Rûm,46), âyetinde çoğul olarak kullanılmış ve “rahmet” anlamını taşımıştır. “*Her şeyi yerinden söken rüzgârı göndermiştik*” (51/Zâriyât,41) âyetinde ise tekil kullanılmış ve azap anlamını tazammun etmiştir. Bununla beraber tekil olarak kullanıldığı halde azap anlamı taşımayan tek yer Yûnus Sûresi'nde yer alan: “*Gemiler, içindekileri latîf bir rüzgârla götürüyorlar*” (10/Yûnus, 22) meâlindeki âyettir. Bu nedenle Hz. Peygamber rüzgâr estiğinde şöyle buyururdu: “*Allah'ım, sen bunu rüzgârlar kıl, rüzgâr kılma.*” (Kurtûbî, 2006:II,500; Ayrıca bkz. Sâbûnî, ts: I,113).

Bazı müfessirler ise kelimenin ikincil anlamlarını Kur'an'ın bütünlüğü ile birlikte ele alarak nükte diyebileceğimiz yorumlar yapmışlardır. Mesela Muhammed Esed (1900-1992), önceki müfessirlerden farklı olarak, Sebe Sûresi 10. âyetini “*Biz o'ndaki bütün sertliği ve katılığı yumuşattık*” şeklinde, tercüme etmekte ve şu açıklamayı yapmaktadır: “*Hadîd* terimi, öncelikle, kelimenin hem somut hem de soyut anlamıyla “keskin” olan şey için kullanılır: bu ikinci anlamı için karşı. Kur'an'ın, “bakışın bugün artık daha keskin (*hadîd*)” (50:22) âyeti yahut şu deyimsel ifadeler: *racul hadîd*, “keskin zekalı adam”; *hadîdu'n-nazar*, “(başkalarına) sert sert bakan”; *râiha hadîde*, “keskin bir koku” vb. (*Lisânu'l-'Arab*). Belirtme takısı ile kullanılan bir isim olarak *el-hadîd* “keskin olan her şey”, veya “keskinlik” veya “demir” anlamlarını ifade eder. Allah'ın Hz. Dâvud'daki “bütün keskinlikleri/sertliği ve katılığı yumuşatması”, açıkçası, o'nun (Mezmurlarında ifade edilen) üstün güzellik duygusuna, iyiliğine/yüceliğine ve tevazuuna bir işarettir. Yukarıdaki ifadenin alternatif bir çevirisi şöyle olabilir: “*Biz demiri o'nun için yumuşattık*”. Bu karşılık da, o'nun şairlik, savaşçılık ve yöneticilik gibi üstün yeteneklerine bir işaret sayılabilir” (Esed,2002:873, 12. dipnot). Ancak burada dil kaidelerinin hatırlanmasında

fayda vardır. Çünkü bir kaide olmak üzere Kur'ân tefsirinde lügatin kullanılmasında az bilinen ve şaz olan manalar değil, en yaygın, en bilindik ve en fasih olan mana gözetilir (es-Sebt, 1997:213). Anladığımız kadarıyla bu tür çabalar, Kur'ân'a hakkıyla vakıf olma ve Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsir etme çabalarının bir tezahürüdür. Şunu söylemek gerekir ki bu tür çalışmaların içinde gerçekten hayret uyandıracak bulgulara rastlanmaktadır. Fakat içlerinde abesle iştilal cinsinden ve tekellüflü bazı değerlendirmeler de vardır. Ancak hepsinin abes ve tekellüflü olduğunu söylemek yanlış olur. Bu yüzden meseleyi Suyûtî gibi tek kalemde çizmek mümkün değildir.

Öte yandan edebî sanatlardan yola çıkmak sûretiyle de Kur'ân'ın bazı incelikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Mesela "Kur'ânda iki ayet vardır ki bunlara belağatta *inikâs* denmektedir. Bu ifadeleri hem başından hem de sonundan okuduğunuzda lafızlar aynı kalmaktadır. Bunların birincisi Enbiyâ Sûresi 33. ayetteki **كُلٌّ فِي فَلَكٍ** ile Müddessir Sûresi 3. ayetteki **وَرَبِّكَ فَكَبَّرُ** ayetidir (Ceremî,2001:277).

4.Ayetler ve Sûreler Arasındaki Münasebet

Kur'ân nüktelerinin tenasüp ilmiyle de bir alakasının olduğu kanaatindeyiz. Zaten tenasüp ilmi de ayet ve sûreler arasındaki ince bağlantıları ortaya çıkarmaya matuf bir branştır. Münasebet ilminin dayanağı büyük ölçüde akıldır. Nitekim Zerkeşi (ö.794/1392) şöyle der: "Bil ki münasebet şerefli bir ilimdir. Onun değeri akılla biçilir"(Zerkeşi,1988:I,61). Fahreddin Râzî (ö.606/1210) ise münasebet ilminin latifeler içeren bir ilim olduğunu söylemektedir. Ona göre Kur'ân latifelerinin ekserisi tertibinde ve irtibatındadır (Zerkeşi,1988:I,62).

Bu meyanda bazı âlimler Kur'ân'ın başıyla sonu arasında nükte aramışlardır. Buna göre Kur'ân "ب" harfiyle başlar "س" harfiyle biter. Birleştirirsek بس olur. Yani 'Allah bes', Bunun manası 'Allah yeter' demektir ki "*Allah kuluna yetmez mi?*"(39/Zümer,36) ayetine paralel bir anlam taşır. Daha sonraları bu nükte halk arasında "Allah bes, bakî heves" şeklinde darbu mesele dönüşmüş ve birçok hattatın kaleminde levhalaşmıştır. İranlı Sûfi Senai (ö.1131) "sabit gerçekliğe Kur'ân metninden baktığında bu gerçeğin "besmele"deki "be" harfi ile başladığını ve "en-nâs"taki "sin" harfi ile bittiğini söylüyor. Bu düşünceden yola çıkarak vardığı sonucun da, bu iki harfin birleştirilmesinden meydana gelen kelimenin anlamı olduğunu vurguluyordu. Bu iki harfi birleştirince "yeter" anlamına gelen "bes" kelimesi ortaya çıkıyordu. Yani 'Din'in şariat ve muamelâtı için yol gösterici delil olarak, tek başına bu Kur'ân yeter' denilmiş oluyordu" (Goldzîher,1997:279; Ayrıca bkz. Alûsî, 1994: XV,527;Elmalılı, ts: X,194).

Tenasübün arandığı bir diğer nokta ise sûreler arasındaki insicamdır. Bu daha çok bir sûrenin sonu ve diğerinin başlangıcı arasındaki irtibata göre ele alınmaktadır. Bu irtibat kimi zaman ya konu ya da ayetin cümle yapısı göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Mesela Suyûtî Kiyâme Sûresi ile İnsân Sûresi arasındaki tenasübü şöyle açıklar: Kiyâme Sûresi insanın nutfeden yaratılmasını anlatarak son bulurken, buna benzer biçimde İnsân Sûresi de insanlığın atası olan Hz. Âdem'in yaratılmasını anlatmakla başlar. Mürselât ile Nebe Sûresi arasında ise Mürselât 16, 17. ayetler ile 20 ve 25. ayetlerin; Amme Sûresi'ndeki 6. ayet ve sonuna kadar ayetlerle cümle yapılarının benzer olmasıdır. Bunun bir örneği de Duhâ Sûresi'ndeki 6. ayetin İnşirah Sûresi'ndeki birinci ayetle benzerliğidir (Suyûtî, 1986:131-132).

Yine sûreler arasındaki tenasübe bir misal olarak Hattabî der ki, ashap Kur'ân'ı cem edip Kadir Sûresi'ni Alak Sûresi'nin ardından getirmekle "*Biz Kur'ân'ı kadir gecesinde indirdik*" ayetinde kıymetli bir kinayeye işaret etmişlerdir. Çünkü Kur'ân'ın Kadir gecesinde inmesiyle Alak Sûresi'nde "*Yaratan Rabbinin adıyla oku*" ayetine bir işaret vardır. (Yani onu oku çünkü o kıymetli bir gecede indirilmiştir) Kâdı Ebû Bekr İbnu'l Arabî bunun gerçekten olağanüstü bir incelik olduğunu söyler (Suyûtî, 1986:140 vd).

Ayetlerin sıralamasıyla alakalı olarak da bir takım tenasüp nükteleri çıkarılmıştır. Tefsirinde Kur'ân nüktelerine çokça değinen ünlü müfessir Râzî, bu konuyla ilgili Duhâ Sûresi'nde en son olarak Allah'ın hakkının zikredilmesinin nüktesini şöyle anlatır: Cenabı Hakkın kendi hakkını yetim ve fakirin hakkından sonraya bırakmasının hikmeti nedir? Burada

çeşitli yönlerden bahsedilebilir. Bunlardan birisi şudur: Sanki Allah şöyle demiştir. 'Ben ganiyim o ikisi ise ihtiyaç sahibidir. İhtiyaç sahiplerinin öncelenmesi daha uygundur' (Râzî,1981: XXXI,221). Bu yorum manevî zevki oldukça okşayan bir inceliklidir.

Ayrıca sûrelerin başlangıcı ile sonu arasında da bir münasebet aranmış ve ortaya ilginç detaylar çıkarılmıştır. Mesela Muminûn Sûresi "*müminlerin felaha erdiklerinden*" bahsederek başlar ve "*kâfirlerin iflah olmayacaklarını*" vurgulayarak sona erer (Zemahşerî, 1998: IV,254; Râzî, 1981: XXIII,129; Ebûsûûd, ts: IV,88 vd). Fakat şunu belirtmek gerekir ki Muminûn Sûresi yüz on sekiz ayettir ve "*kâfirlerin iflah olmayacaklarını*" belirten ayet ise yüz on yedinci ayettir. Dolayısıyla bu nükteye yuvarlama bir hesapla ulaşılmıştır. Yani surenin baş tarafı ile son tarafındaki mesajın genel yapısına bakılmıştır. Fakat gerçekten de düşündürücü bir nüktedir.

Tenasüp konusu olarak incelenen bir husus ta ayet sonlarındaki Esmâ-i Hüsnâ olmuştur. Bu manada ayet sonlarındaki esmâ ile ayetin içeriği arasında da çok defa bir ilişki kurulmuş ve bazı nükteler çıkarılmıştır. Mesela "*Ne zaman şeytandan bir kötü düşünce seni dürtüklerse, Allah'a sığın; çünkü O, işitendir, bilendir*" (7/A'râf, 200). Bu ayetin akabinde "semi" ve "alim" mübarek isimlerinin gelmesi sadece lisanla istiaze etmenin yeterli olmadığını, bilakis kalbin de lisana iştirak etmesi gerektiğini gösterir. Çünkü Allah hem söyleneni işiten hem de insanın kalbinde olup bitenleri bilendir (es-Sebt,1997:744).

Ayet fasılalarının da muhtelif nüktelere konu edinildiği görülmektedir. Bu bağlamda İsrâ Sûresi'nin ¹ ve ² fasılasına sahip olduğu ancak sadece birinci ayetin ³ harfiyle bittiğini belirten Elmalılı'ya göre, bununla kasr (tahsis) yapılmış böylece İsrâ'nın yalnız Hz. Muhammed'de gerçekleştirilmiş seçkin bir ayet olduğuna işaret edilmiş olmaktadır (Elmalılı, ts: V,272).

Örneklerden de anlaşılacağı üzere tenasüp ilmi Kur'an nüktelerinin pek çoğunun ortaya konmasında önemli bir etken olmuştur. Fakat tenasüp ilminin meşruiyetini tartışmaya açan âlimler de çıkmıştır. Örneğin İzzuddin b. Abdisselâm (ö.660/1261) Kur'an'ın farklı zamanlarda indiğini ve farklı konuları iç içe zikrettiğini öne sürerek münasebet ilmine karşı çıkmaktadır. Ona göre Kur'anda tenasüp aramak güç yetirilmeyecek bir alanda tekellüfte bulunmaktır (Zerkeşî, 1988:I,63). Aynı şekilde bazı âlimler özellikle de sûreler arasındaki tenasüp ilminin boş bir gayret olduğunu savunmuştur. Mesela Şevkânî (ö.1250/1834) ayetler arasında münasebet aramanın beyhude bir uğraş olduğunu iddia eder. Hatta ona göre böyle bir işe yeltenmek inanç problemi olan kişilerin kalbindeki şüpheleri daha da artırmaktadır (Şevkânî, ts: I,86).

5.Hurûf-ı Mukattaa

Müslümanları Kur'an'ın derin anlamlar ve nükteler tazammun ettiğine yönlendiren bir faktör de sûre başlarında yer alan kesik harfler (hurûf-ı mukattaa) olmuştur. Bu meyanda hurûf-ı mukattaa değişik yönlerden buldukları sûrelerle ilişkilendirilmiştir. Zerkeşî'ye (ö.794/1392) göre sûreyi oluşturan tek tek harfleri teemmül ettiğinde o sûrenin bu harfle ilgili olan bir kelime üzerine bina edildiğini görürsün. Örneğin Kâf Sûresi "*Kâf*" mukattaa harfiyle başlamaktadır ve dikkat çekici bir şekilde bu sûre, içinde "*kâf*" harfi bulunan kelimeler üzerine bina edilmiştir (Zerkeşî, 1988:I,218). Gerçekten de kırk beş ayetten müteşekkil Kâf Sûresi'ni tetkik ettiğimizde, otuz dört ayette, içerisinde "*kâf*" harfinin bulunduğu kelimelerle karşılaşmaktayız. O halde genel bir kaide olarak, her sûre hangi harfle başlamışsa o sûrenin kelimelerinin ve harflerinin ekserisinin birbirine benzediği söylenebilir. Örneğin Yûnus Sûresi'nde "*elif-lam-ra*" iki yüz veya daha fazla kelimedede tekrarlanmıştır. Çünkü bu sûre "*elif-lam-ra*" ile başlamaktadır (Suyûtî, ts: II,244).

Ayrıca bazı müfessirler hurûf-ı mukattaa'nın içinde yer alan harfin özelliğine dayanarak, sûrenin içeriği ile ilişki kurmaya çalışmışlardır. Söz gelimi Şuarâ Sûresi *Tâ-Sin-Mim* ile başlar. Elmalılı'ya göre ط şiddet harflerinin en şiddetlisi, kalkale harflerinin en sert, isti'lâ harflerinin en kalını olduğundan, ilk seste bu sûrenin şiddetli bir korkutma ifade ettiğini

hissettirir. (Elmalılı, ts: VI,93). Bu yorum Kur'ân'ın yüksek belagati açısından yabana atılmaması gereken bir nükte olarak kabul edilebilir.

Hurûf-ı mukattaa kimi defa ebced hesabına malzeme olmuş ve enterasan sonuçlar çıkarılmıştır. Fakat bazı araştırmacılara göre hurûf-ı mukattaaı cifr hesabında kullanan otorite müfessirlerden Taberî, Râzî, Beyzâvî, İbn Atiyye ve çağımız müfessirlerinden Hamdi Yazır'ın yöntemi yanlıştır. Zira bu yöntem, insanın dünya ve ahiret mutluluğunu temin için gönderilen Kur'ân'ın hedefini saptırmaktır (Candan,2007:279). Kanaatimizce ebced hesabı gaybî yönü bulunan bir mevzu olması hasebiyle, bunlarla ilgili ortaya çıkarılan sonuçların nükte olarak algılanmasında temkinli davranılmalıdır.

6. Matematiksel Hesaplamalar

Kur'ân üzerinde matematiksel hesaplamaların yapılması ebced hesabı ve hurûfîlikle neşvu nema bulmuştur. İlk etapta Kur'ân harflerinin sayımı gibi matematiksel hesaplamalar yapılmış ve bazı kurrâ demiştir ki harf olarak Kur'ân'ın ilk yarısındaki son harf "nun"dur. İkinci yarının ilk harfi ise "kaf"tır. Bu da Kehf Sûresi'ndeki "nukre" kelimesinde geçmektedir. Kelime olarak Hac Sûresi 20. ayetteki "el-culûd" kelimesindeki "dal" harfi, ikinci yarısında ise Hac Sûresi 21. ayetteki "hadîd" kelimesidir. Ayet olarak ilk yarının son kelimesi Şuarâ Sûresi 45. ayetteki "yefikun", ikinci yarının ilk kelimesi ise Şuarâ Sûresi 46. ayetteki "fe ulkiye's-seheretu"; sûre olarak ilk yarındaki son sûre Hadîd ikinci yarının ilk sûresi ise Mücâdeledir (Zerkeşi, 1988:I,320).

Kur'ân üzerinde yapılan bir takım matematiksel çalışmaların genellikle bir nükteyle özdeşleştirildiği dikkat çekmektedir. Mesela bir hesaplamaya göre Kadr Sûresi'nin kelime sayısı 30 dur. Bu da Ramazan ayının gün sayısına denk gelir. Bu sûredeki هي zamirinin rakamsal değeri 27'dir. Kadir gecesinin Ramazan ayının 27. gecesini söylediğine bir işarettir. Bu sûrede "Leyletü'l-Kadr" ibaresinin sayısal değeri dokuzdur. Bu ibare üç kere geçtiğine göre $3 \times 9 = 27$ olur. Bu da yine Kadir gecesinin 27. gece olduğuna bir işarettir (Ceremî,2001:277).

Her yönüyle bilimsel hegemonyanın etkisinde kalan İslam dünyasında, zaman zaman apolejik bir tavırla Kur'ân'ın şaşırtıcı bilimsel bir hüviyete sahip olduğunu ispatlama çabaları yaşanmakta ve Kur'ân'ın "Hak kitap" oluşu adeta bu tür girişimlerle kamuoyuna duyurulmaya çalışılmaktadır. Medyanın gücünü de kullanarak ve medya da bu tür çalışmalar üzerinden pirim yaparak konu sık sık gündeme taşınmaktadır. Bu bağlamda günümüzde bir kısım araştırmacılar kimi zaman bilgisayar verilerinden faydalanarak Kur'ân'ın şaşırtıcı bazı yönlerini deşifre etmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu tür çalışmalarda tekellüflerin olduğu gözden kaçmamaktadır. Örneğin yurdumuzda bu tür çalışmalarıyla tanınan Ömer Çelakıl, ilk bakışta çok çekici tespitler sunmaktadır. Fakat bazı iddiaları mercek altına alındığında ciddi hataların ve tekellüflü yorumların olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin "Kur'ân'ı Kerîm'in Şifresi" adlı eserinde Kur'ân'da "gün" kelimesinin 365 defa; "günler" kelimesinin 30 defa; "ay" kelimesinin 12 defa geçtiğini söyleyen Ömer Çelakıl, bundan bir yılın 12 ay, 365 gün, bir ayın otuz gün çıkarımını yapmaktadır (s.25). Hâlbuki güneş esasına dayalı milâdî takvime göre yıl 12 ay 365 gün ise de, ay 30 ve 31, Şubat ayı bazen 28, 29 gün olabilmektedir. Ay esasına dayalı hicrî takvimde ise yıl 12 ay, 354 gündür. Bir ay ise 29 veya 30 gündür. Öte yandan Kur'ân'da geçen "gün, günler ve ay" kelimeleri ile ilgili verilen kelime sayıları da yanlıştır. "el-yevm" kelimesi Kur'ân'da 348 defa, "yevmen" kelimesi 16 defa ($348+16=364$), "yevmüküm" kelimesi 5 defa, "yevmihim" kelimesi 5 defa ($348+16+5+5=374$) "yevmeyn" kelimesi 3 defa, "eyyam" kelimesi ise 30 defa geçmektedir. Dikkat edilirse gün anlamındaki "yevm" ve "yevmen" kelimelerinin toplamı 365 değil 364 ($348+16$) etmektedir. İki gün anlamına gelen "yevmeyn" kelimesi hiç dikkate alınmamıştır. Ayrıca günler anlamındaki "eyyâm" kelimesi niçin aylara işaret etsin? "Ay" kelimesinin karşılığı olan "el-kamer" sözcüğü Kur'ân'da 27 defa geçmektedir. Dolayısıyla verilen bilgiler yeterli değildir (Karagöz,2003: 10 vd). İşin doğrusu Çelakıl'ın çalışmalarındaki genel görüntü nükteden çok kehaneti andırmaktadır. Onun çalışmalarında sıkça karşılaştığımız zorlama türünden hesaplamalar tereddütleri de beraberinde getirmektedir. Buna rağmen Çelakıl'ın da ilham kaynaklarından birisi olan ve "on dokuz" rakamına yaptığı vurguyla

populer hale gelen Reşad Halife (ö.1992) ise kendince ortaya çıkardığı bazı matematiksel hesaplamaları nüktenin çok ötesinde bir mucize olarak telakki etme meylinindedir. Nitekim bu konuları ele alan kitabına “Kur’ân Mucizeleri” adını vermesi de buna işaret etmektedir.

7.Tefsir

Kur’ân nüktelerinin ortaya çıkarılmasında elbette en büyük faktörlerden birisi tefsirdir. Zaten bu nükteler ekseriyetle müfessirler tarafından söylenmiştir. Bu tür inceliklere bazı müfessirlerin özel bir ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu meyanda tefsir kitaplarında nükte, latife, fevâid, işaret vb. başlıklar altında zaman zaman ayrı pasajlar açan Râzî ve Alûsî gibi ünlü müfessirler de vardır. Özellikle “işaret” adıyla yapılan nüktelerde tasavvufî bağlamda açıklamalar yapılmıştır. Mesela Hz. Peygamber’e Kur’ân’ın tenzilî biçimde indirilmesine karşılık Hz. Musa, Hz. Dâvud ve Hz. İsa’ya inzâl yöntemiyle kitabın verilmesi bazı nüktelere sebep olmuştur. Bir kısım müfessirler bu konuyu şöyle yorumlamaktadır. Hz. Peygamber ümmiydi, Hz. Musa, Hz. Dâvud ve Hz. İsa ise yazma biliyorlardı. Eğer vahiy, Hz. Peygamber’e topyekûn inseydi Kur’ân’ı ezberleyemezdi (Zemahşerî, 1998: IV,348; Beyzâvî, ts: II,140).

Ayrıca bismelenin “ba” harfinin kesre ile başlamasına dair ince yorumlar yapılmış bunun ardında nükteler aranmıştır. Mesela Alûsî, bismelenin “ba” harfiyle başlamasının Allah için tevazu göstereni Allah’ın yücelteceğine ve Allah’ın azametinden dolayı kalpleri kırık olanların yanında olduğuna dair bir remz olduğunu söyler (Alûsî, 1994:I,57).

Kur’ân’da kelimelerin öncelik ve sonralık çerçevesinde zikredilmesi bazı müfessirlerin dikkatini çeken bir husus olmuştur. Mesela “*Hanginizin daha güzel iş ortaya koyacağını denemek için, ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O azîzdür, gafûrdür*” (67/Mülk,2) ayetinde “mevt” kelimesinin “hayat” kelimesinden önce zikredilmesini Beyzâvî iki şekilde izah etmektedir: Birisi, “*Siz ölümler idiniz. O sizi diriltti. Yine öldürecek, yine diriltecek...*” (2/ Bakara, 28) âyetindeki mânâyâ işaret olması; diğeri de ölümün, insanı güzel ameller yapmaya daha fazla sevk etmesi nükteleridir (Beyzâvî, ts: II,509).

Öte yandan aynı olgunun muhtelif şekillerde anlatılması da Kur’ân nüktelerine kaynaklık etmiştir. Mesela “namaz kılmayı” dile getiren *yusallûn* ve *yukimûn* kelimelerinden, *yukimûn* sözcüğünün daha çok istimal edilmesi, bir kısım müfessirleri çeşitli incelikler aramaya yönlendirmiştir. Bu konuda düşünen Elmalılı’ya göre, Kur’ân’da namaz hakkında “yüsallûne”, veya “sallû” fiillerinden çok *حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ* veya *وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ* buyrulması dikkate değer bir husustur. Elbette, “namazı ikame ederler” demek, “namazı kılarlar” demekten fazla bir anlam vardır ki bu, en az “doğru dürüst” yani namazın şartlarına uymak, Allah'a boyun eğmek ve tevazu göstermek sûretiyle güzelce kılmak ve hatta kıldırmak manalarını ifade eder. Ve bunun için namazda ta'dil-i erkân (namazı erkânına uyarak kılmak) vacip olduğu gibi, özellikle namaz için iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak, namazın gereklerini tamamlamak için gayret sarf etmek de dinin lüzumlu gördüğü hususlardandır. Ana-babanın çocuklarına namaz terbiyesi; din kardeşlerin birbirlerine tavsiye ve hatırlatması; amirlerin engelleri ortadan kaldırma ve imkânları tamamlama sûretiyle beğendirmesi ve teşvik etmesi; Cum'a namazına ve cemaatle namaz kılmaya dikkat ve devam etmesi de bu cümledendir (Elmalılı, ts: I,175). Bazı âlimlere göre ise *yukimûn* kelimesi “namaza vakitlerinde ve sınırları içinde devam ederler” (Ebû Ubeyde, ts: II, 155) anlamını barındırmaktadır.

Bazı surelerin harf analizi de yapılmış ve ortaya çıkan neticede nükte aranmıştır. Söz gelimi âlimler, Fatiha Sûresi’nde Arapçada yer alan yedi harfin bulunmadığını söylemişlerdir. Bunlar ث - ج - ف - ظ - ش - ز - خ harfleridir. Bunun nedeni, bu yedi harfin, Allah’ın azabını çağrıştırmasındandır. ... Çünkü Allah cehennemnin niteliği hakkında, “*Cehennemnin yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer grup ayrılmıştır*” (15/Hicr, 44) buyurmuştur. O halde Allah bu süreden azaba delalet eden lafızların başındaki bu yedi harfi bu süreyi okuyan ona inanan, ondaki hakikatleri tanıyan kişinin cehennemnin alt tabakalarına düşmekten emniyet bulacağına dikkat çekmek için düşürmüştür (Râzî, 1981:I,184 vd). Kanaatimizce bu ve benzeri nükteler tefsir niteliğinden çok fantastik bir karaktere sahiptir.

Yine Besmele hakkında yirmi dört tane nükte sıralayan Râzî on üçüncü nükte olarak besmelede geçen üç Esmânın (Allah-Rahmân-Rahîm) Kur'ân'da muhatap alınan üç sınıfa tekabül ettiğini söyler: *"Kullarımızdan kimi nefesine zulmeder. Kimi mütedildir, orta yolu tutar. Kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçer (35/Fâtır,32)*. Böylece Allah adeta şöyle demiştir: Ben hayırda yarışanların Allah'ıyım. Orta yolu tutanlara karşı Rahmân, nefesine zulmedenlere karşı da Rahîmim (Râzî, 1981:I,177).

Kur'ân nüktelerini tetkik ettiğimizde, âlimlerin Kur'ân'a gösterdikleri ihtimamı çok açık bir şekilde gözlemleyebilmekteyiz. Buna bir örnek olarak Kirmânî'yi (ö.505/1111) verebiliriz. Kirmânî'ye göre Kur'ân'da *"sana hilallerden sorarlar"*, *"sana neyi infak edeceklerinden sorarlar"*, *"sana haram ayı sorarlar"* soru tarzındaki ayetlere cevap olarak *"de ki"* şeklinde başlayan cevaplar verilmiştir. Ancak Bakara 186. ayette *"kullarım sana benden sorarlar. Ben muhakkak ki yakınum"* buyrulur ve *"kul"* (de ki) kelimesi bu ayette hafzedilir. Böylece kulun dua halinde en yüce makamda olduğu ve onunla mevlâsı arasında vasıta bulunmadığına işaret eder (Suyûtî, ts: II,247; Ayrıca bkz. Sâbüni, ts: I,124). Bu yorum gerçekten düşündürücü ve akla yatkın hoş bir nüktedir.

Sonuç

Kur'ân nükteleri kategorisinde addedeğimiz tespitler her şeyden önce Kur'ân'ın ruhuna uygun, mantıklı, tutarlı ve yeni düşüncelere ufuk açacak bir potansiyele sahip olmalıdır. Ayrıca Kur'ân'la ilgili ortaya çıkarılan şaşırtıcı tespitlerin nükte olarak adlandırılabilmesi için onların, Kur'ân'ın muhkem hükümleriyle çelişmemesi en önemli ölçütlerden birisidir.

Müfessirler tarafından zikredilen bir kısım Kur'ân nükteleri tefsir niteliğine haizken, bir kısmının tefsirden çok fantastik bir karakterde olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Kur'ân nükteleri içerisinde gerçekten tutarlı, makul ve hayret verici tespitler olduğu gibi ilk etapta cezbeden ama yakından incelendiğinde zorlama yorumlar olduğu anlaşılan bilgiler de mevcuttur. Bu nedenle Kur'ân nüktelerinin garip tefsir ve Bâtnî tefsirle sınırda durduğunu ifade etmek gerekir. Nitekim Elmalılı da konunun bu hassas tarafına dikkat çekmiştir. Neyin nükte sayılabileceği bir yönüyle subjektif nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda tenasüp ilmini değerli bir ilim addeden Suyûtî, ayet ve harflerin sayımını, Kur'ân'ın yarısı, üçte birliği vb hesaplamaları ise faydasız meşguliyet olarak değerlendirmiş hatta konuyla alakalı olarak İbnu'l-Cevzî'yi eleştirmiştir. İz b. Abdisselam ve Şevkânî gibi bazı müfessirler ise Suyûtî'nin ehemmiyet verdiği ve bizim de Kur'ân nüktelerinin en mühim kaynaklarından saydığımız tenasüp ilmini beyhude uğraş olarak görmüşlerdir. İşte bu tarz yaklaşımlar Kur'ân nüktelerinin öznel bir değer taşıdığını göstermektedir.

Çeşitli saiklerle şekillenen Kur'ân nüktelerinin, bazı çalışmalara kaynaklık ettiği söylenebilir. Söz gelimi *"Kâbe"* kelimesinin, Kur'ân'da kaç yerde *"beyt"* anlamına geldiğini tesbit etmek için yapılan araştırmalar ve buna benzer faaliyetler, Kur'ân fihristlerinin yazılmasına öncülük etmiştir.

Kur'ân nükteleri, düşündürülen ve heyecan veren yönleriyle hem Kur'ân araştırmacılarını hem de Kur'ân okuyucularını Kur'ân'ı daha fazla incelemeye sevk edecek bir motivasyon ögesidir. Bu nükteler Kur'ân'ın bitmez tükenmez bir hazine olduğunu bu yüzden Kur'ân'la daha fazla meşgul olunması gereğini muhataplarına ima etmektedir. Hatta bu nüktelerin Kur'ân'a iman etme hususunda muhatapları olumlu anlamda etkilediği de söylenebilir. Çünkü Kur'ân nükteleri, Kur'ân'dan manevî bir haz almanın yollarından birisidir.

Kur'ân nüktelerine Râzî, Alûsî, Elmalılı gibi ünlü müfessirlerin alaka göstermesi dikkat çekmektedir. Bu durum, Kur'ân nüktelerinin yabana atılacak bir mevzu olmadığını göstermektedir. Çünkü onların tefsirlerine bir renk ve zenginlik katan unsurlardan birisi de bu nükteler olmuştur.

KAYNAKÇA

- ALÜSÎ, Ebû'l Fadl Şihâbuddîn (1994). *Rûhu'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's Sebi'l-Mesânî*, (tashih. Ali Abdülbarî Atiyye), Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- BEYZÂVÎ, Abdullah b. Ömer b. Muhammed (ts). *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dersaadet.
- CANDAN, Abdulcelil (2007). *Kur'ân'ı Nasıl Anlamalı*, İstanbul: Elest Yayınları.
- CEREMÎ, İbrahim Muhammed (2001). *Mu'cemu Ulûmi'l-Kur'ân*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem.
- CÜRCÂNÎ, Ali b. Muhammed eş-Şerif (1985). *et-Ta'rifât*, Beyrût: Mektebetu Lubnan.
- EBÛ UBAYDE Ma'mer b. el-Müsennâ (ts). *Mecâzu'l-Kur'ân*, Kâhire: Mektebetu'l-Hancî.
- EBÛSSUÛD (ts). *İrşâdu Aki's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Riyâd: Mektebetu'r-Riyâdî'l-Hadise.
- EL-HÂLÎDÎ, Abdülfettâh (1996). *Letâifu'l-Kur'âniyye*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem.
- ELMALIL, M. Hamdi Yazır (ts). *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul: Azim Dağıtım
- EI-MECAŞÎ, Ebû'l-Hasan Ali b. Faddâl (2007). *en-Nuket fî'l-Kur'ân'il-Kerîm*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- ER-RÛMÎ, Fehd b. Abdurrahmân b. Süleyman (1999). *Dirasâtun fî Ulûmi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Riyâd: Mektebetu't-Tevbe.
- ESED, Muhammed (2002). *Kur'ân Mesajı*, Çev: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret Yayınları.
- ES-SEBT, Hâlid b. Osman (1997). *Kavâidu't-Tefsîr*, Suudi Arabistan: Dâru İbn Affan.
- GAZALÎ, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed (ts). *İhyâu Ulûmiddîn*, Dâru Şuab.
- GOLDZİHER, Ignaz (1997). *İslam Tefsir Ekolleri*, çev. Mustafa İslamoğlu, İstanbul: Denge Yayınları.
- ISFAHÂNÎ, Rağib (ts). *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-Marife.
- İBN ÂŞÛR, Muhammed Tâhir (1984). *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus.
- İBN EBÎ DÂVUD, Ebû Bekr Abdullah b. Süleyman b. el-Eşas es-Sicistanî (2002). *Kitâbu'l-Mesâhif*, (thk. Muhibeddin Abdü's-Subhân Vâiz), Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî.
- İBN MANZÛR (ts). *Lisânu'l-Arab*, Kâhire: Dâru'l-Mearif.
- İBNİ'R-RÂZÎ, Ahmed b. Muhammed b. Muzaffer (1994). *Letâifu'l-Kur'ân*, (thk. Muhammed Abdurrahman Nablûsî), Dimeşk: Dâru's-Senâbil.
- İBNU'L-CEVZÎ, Ebû'l Ferec Abdurrahmân Ali b. Muhammed (1987). *Fünûnu'l-Efnân fî Uyûni Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî.
- KARA, Ömer (2003). "Arap Dilbilimindeki 'Terâdüf' Olgusunun 'Furuk' Paralelinde Tarihsel Süreci ve Arka Planı –el-Furuku'l-Luğaviyyeye Giriş- I- EKEV Akademi Dergisi, Yıl:7, Sayı:14. s. 197-220
- KARAGÖZ, İsmail (2003). "Kur'ân-ı Kerîm'in Şifresi" Adlı Eser Üzerine", Ankara: *Diyanet İlmi Dergi*, C.39, Sayı: 2.
- KESKİOĞLU, Osman (1993). *Kur'ân-ı Kerîm Bilgileri*, Ankara:TDV Yayınları.
- KOMİSYON (2007). *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: DİB Yayınları.
- KURTÛBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr (2006). *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrût: Müessesetu'r-Risâle.
- RÂZÎ, Fahrüddîn İbn Allâme Ziyâuddîn Ömer (1981). *Tefsiru'l-Fahrî'r-Râzî*, Beyrût: Dâru'l-Fikr.
- SUYÛTÎ, Celâleddîn Abdurrahmân Ebû Bekr (1986). *Tenâsuku'd-Durer fî Tenâsubi's-Suver*, (thk. Abdülkadir Ahmed Ata), Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- SUYÛTÎ, Celâleddîn Abdurrahman Ebû Bekr (ts). *el-Itkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed (ts). *Fethu'l-Kadir el-Câmiu Beyne Fenni'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsir*, Dimeşk: Dâru İbn Kesir.
- TABRESSÎ (1995). *Mecmeu'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut: Muessetu'l-A'lemî.
- TAŞKÖPRİZÂDE, Ahmed b. Mustafa (1985). *Miftâhu's-Sâade ve Mesâbihu's Seyâde fî Mevzuâtî'l-Ulûm*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- TDK Türkçe Sözlük (2005). Ankara.
- TEHANEVÎ, Muhammed Ali (1996). *Keşşâfu Istilahâtî'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, Beyrût: Mektebetu Lubnân.
- YAKIT, İsmail (1997). "Hz. Peygamber'den Nükte ve Latifeler", Isparta: *SDÜİF Dergisi*, Sayı: 4.
- ZEMAHŞERÎ, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer (1998). *el-Keşşâf an Hakâiki Çavâmidî't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, Riyâd.
- ZERKEŞÎ, Bedruddîn Muhammed Abdullah (1988). *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Fikr.